

Behistuni raidkirja II tulp¹

Andreas Johandi

Sissejuhatus

Ahhemeniidide dünastiast pärineva Pärsia kuninga Dareios I (522–486 e.m.a²) Behistuni raidkiri on võtmetähtsusega dokument muistse Lähis-Ida aja-, kultuuri- ja usundiloo tundmaõppimisel. Just Behistuni raidkirja kolmkeelsus³ sai otsustavaks kiilkirja dešifreerimisel, mis avas tee sadade tuhandete vanast Lähis-Idast pärinevate tekstide mõistmisele ja tõlgendamisele. Samal ajal on Behistuni raidkiri pikim ja olulisim vanapärsiakeelne⁴ kirjutis, mis hilisemate samas keeles kirjutatud tekstide⁵ seast esile tõuseb. Behistuni raidkiri ei hiilga just ülemäärase kirjanduslikkuse ega poeetilise peensusega, kuid on teiste Ahhemeniidide tekstidega võrreldes dokument, mis võimaldab ajaloosündmusi laiemas plaanis avada ja interpreteerida. Praeguseni kehtib arusaam, et see raidkiri on oma põhisisult propagandistlik kirjutis, mis õigustab ja seadus-

¹ Artikkel valmis Eesti Teadusfondi grandid 8993 toetusel.

² Selles artiklis on kõik daatumid e.m.a.

³ Kirjutatud vanapärsia ja eelami keeles ning akadi keele babüloonia dialektis.

⁴ Kuigi raidkirjade vanapärsia kirjakeel põhineb Pärsia kuningate ja nende alamate Edela-Iraanis räägitud dialektil, võib selles esinevate arhailiste vormide, mittemurdeliste sõnade ning muude iseärasuste järgi siiski järeldada, et tegu on vaid kuningate kõnet vahendava tehiskeelega (Josef Wiesehöfer. *Ancient Persia from 550 BC to 650 AD*. Translated by Azizeh Azodi. London–New York: I. B. Tauris Publishers, 2001, lk 8). Tehiskeel loodi tõenäoliselt Dareios I enda käsul, vt Behistuni raidkiri IV 88–92.

⁵ Enamasti on hilisemad vanapärsia keeles kirja pandud tekstid sisult šabloonsed ning grammatiliselt vigased.

tab usurpaator Dareios I⁶ troonile asumist. Teksti täiendab bareljeef, mis kujutab Dareios I ja tema kaaskonda võidukas positsioonis kümne alis-
tatud mässulise suhtes ning pälvimas jumalikku legitimatsiooni tiivulise
päikese keskmes asuvalt figuurilt, kes on üsna tõenäoliselt Ahhemeni-
dide pea- ja loojajumal Ahuramazda.

Nii oma sisult kui ka vormilt pole Behistuni raidkiri ja selle juurde
kuuluv bareljeef oma ajastu kontekstis midagi väga uut ega novaatorlikku,
sest nii sõnaliselt kui ka visuaalseid eelkäijaid võib leida juba kolmanda
eelkristliku aastatuhande Mesopotaamiast. Tekstuaalsete eeskujudena
saab nimetada paljusid kuninglikke raidkirju, millest vanimad dateeri-
takse varadünastilise ajastu Sumerisse (u 2900/2800–2334). Kuninglikud
raidkirjad jäävad levinud žanriks ka Mesopotaamia edasises ajaloos kuni
Uus-Babüloonia riigi hukuni aastal 539, mil linna vallutas Pärsia kunin-
gas Kyros II. Ka Kyros ei katkesta kohalikku traditsiooni ning laseb tema
enda nime all tuntuks saanud savisilindri teksti kirjutada Mesopotaamia
klassikalise raidkirja vaimus.⁷ Mesopotaamia raidkirjade ühiseks nimeta-
jaks on valitsejate erilised suhted panteoni tipujumalaga (Enlil, Marduk
ja Aššur), kes kuninga ametisse määrab, teda tema edasistes tegemistes
igati toetab ning keda kuningas vastutasuks truult teenib. Nii läbib ka
Behistuni raidkirja pidevalt korratav lause: „Ahuramazda tahte koha-
selt ...“. Behistuni raidkirja võimalike visuaalsete eeskujudena võib mai-
nida näiteks geograafiliselt lähedal asuvat kuningas Anubanini Sar-i
Pul'i bareljeefi u kolmanda aastatuhande lõpust,⁸ mis võib omakorda

⁶ Dareios I polnud ei legitiimne troonipärija ega ka eelmise kuninga Kambyse lähisugulane. Parimal juhul võis ta olla eelmiste valitsejate hõimlane Ahhemeniidide teisest harust, aga isegi seda ei ole võimalik kindlalt tõestada. On olemas ka teooria (Vt nt D. T. Potts. *Cyrus the Great and the Kingdom of Anshan*. — Vesta Sarkhosh Curtis, Sarah Stewart. (Toim.) *Birth of the Persian Empire: Vol I. The Idea of Iran*. London–New York: I. B. Tauris & Co Ltd, in association with The London Middle East Institute at SOAS and The British Museum, 2005, lk 7–28), mis väidab, et alles Dareios I võib pidada Ahhemeniidide esimeseks kuningaks, sest Kyros II olevat rahvuselt olnud hoopis eelamlane Anšani piirkonnast. Selle liigituse kohaselt saab Aleksander Suure vallutuste eelse Pärsia valitsejadünastiat jagada Teispiidideks (Kyrose ja Kambyse esiosa Teispese järgi) ning Ahhemeniidideks (alates Dareios I, kes leidliku propagandistina end Teispiididega sidus ning seeläbi oma võimu legitimeeris).

⁷ Kyrose silindri kohta vt nt Amélie Kuhrt. *The Cyrus Cylinder and the Achaemenid Royal policy*. — *Journal for the Study of the Old Testament*, 1983, Vol. 25, lk 83–97.

⁸ Vt Joan Goodnick Westenholz. *The King, the Emperor, and the Empire: Continuity and Discontinuity of Royal Representation in Text and Image*. — *The Heirs of Assyria. Proceedings of the Opening Symposium of the Assyrian and Babylonian Intellectual*

olla mõjutatud varasematest Mesopotaamia eeskujudest.⁹ Ühe tuntuma Mesopotaamia eeskujuna tuleb kõne alla Akadi kuninga Narām-Su'eni (2254–2218) võidusteel¹⁰. Ka Uus-Assüüria ajastu (934–610) steelid ning paleebareljeefid võivad olla Behistuni bareljeefi eeskujudeks.¹¹

Lähemalt on Behistuni raidkirja taustsüsteemi avanud Vladimir Sazonov Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamatu eelmises väljaandes,¹² kus ilmus ka I tulba tõlge. Siin järgneb teksti II tulba kommenteeritud tõlge vanapärsia keelest.¹³

Behistuni raidkirja teise tulba tõlge

1–5 Kuningas Dareios¹⁴ ütleb: „Hiljem põgenes Nidintu-Bël koos mõne ratsanikuga, ta läks Babüloni. Pärast seda läksin mina Babüloni. Ahuramazda tahte kohaselt ma vallutasin Babüloni ja vahistasin selle Nidintu-Bëli. Hiljem tapsin ma selle Nidintu-Bëli Babülonis.“

Heritage Project. Held in Tvärminne, Finland, October 8–11, 1998, Melammu Symposia 1. Toim. Sanno Aro, R. M. Whiting. Helsinki: The Neo-Assyrian Corpus Project, 2000, lk 122. Sarnaste motiividena esinevad kuninga tallumine lamaval vaenlasel, kokkuseotud vaenlased ning rõnga kui jumalikust algest pärineva kuningavõimu sümboli pakkumine kuningale.

⁹ Vt Margaret Cool Root. *The King and Kingship in Achaemenid Art: Essays on the Creation of an Iconography of Empire.* (Textes et Mémoires, Volume IX.) (Acta Iranica 19.) Leiden: E. J. Brill, 1979, lk 199.

¹⁰ Ka siin tallub kuningas Narām-Su'en võidetud vaenlasel ning on teistest kujutatud figuuridest suurem, nagu ka Dareios I Behistuni bareljeefil. J. G. Westenholz oletab, et Dareios võis Narām-Su'eni teeli ka oma silmaga näha, sest see asus koos teiste akadi muististega Susas, ühes Ahhemeniidide impeeriumi mitmest pealinnast (J. G. Westenholz, 2000, 122.).

¹¹ M. C. Root 1979, lk 202–210.

¹² Vladimir Sazonov. Behistuni raidkirja I tulp. — Idakiri: Eesti Akadeemilise Orientaalseltsi aastaraamat 2011/2012, lk 27–44.

¹³ Tõlkimisel kasutatud väljaanded: Franz Heinrich Weissbach. *Die Keilinschriften der Achämeniden.* Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung, 1911. Roland G. Kent. *Old Persian: Grammar, Texts, Lexicon.* New Haven- Connecticut: American Oriental Society, 1950, lk 121–124. Rüdiger Schmitt. *The Bisitun Inscriptions of Darius the Great: Old Persian text.* — CII 1, *Corpus Inscriptionum Iranicarum I/1*, 1. London: School of Oriental and African Studies, 1991. Rüdiger Schmitt. *Die altpersischen Inschriften der Achämeniden: Edition minor mit deutscher Übersetzung.* Wiesbaden: Reichert Verlag, 2009, lk 50–64.

¹⁴ V. Sazonov on I tulba tõlkimisel eelistanud Dareiose vanapärsia nimekuju Daraiaivauš.

- 5–8 Kuningas Dareios ütleb: „Kui ma viibisin Babülonis, tõusid need maad minu vastu üles: Pärsia, Eelam, Meedia, Assüüria, Egiptus, Partia, Margiana, Sattagüüdia, Sküütia.“¹⁵
- 8–11 Kuningas Dareios ütleb: „(Oli) üks mees, Martiya nimeks, Cincakhri poeg (ja) Pärsias (on) paik nimega Kuganakā. Ta elas seal. Ta tõusis üles Eelamis.¹⁶ Inimestele lausus ta nii: „Ma olen Imani, kuningas Eelamis““.
- 11–13 Kuningas Dareios ütleb: „Sel ajal olin ma Eelami lähedal. Hiljem (olin) mina (see, keda) eelamlased kartsid. Nad võtsid vangi selle Martiya, kes oli nende pealik, ja tapsid ta.“
- 13–17 Kuningas Dareios ütleb: „(Oli) üks mees, Phraortes¹⁷ nimeks, meedlane. Ta tõusis üles Meedias. Inimestele lausus ta nii: „Ma olen Kšathrita, Kyaxarese¹⁸ perekonnast.“ Hiljem tõusis Meedia armee, mis (oli) palees, minu vastu üles (ja) läks (üle) Phraortese (poole). Temast sai kuningas Meedias.“

¹⁵ Siin mainitud ülestõusudest kirjeldab Behistuni raidkiri Pärsia, Eelami, Meedia, Partia ja Margiana ülestõuse, Sküütia ülestõusu all pole ilmselt mõeldud neljale tulbale hiljem lisatud V tulbas kirjeldatud sküüt Skunkha juhitud mässu.

¹⁶ Martiya tähendab vanapärsia keeles 'nimene'. Ran Zadok (On the Connections between Iran and Babylonia in the sixth century B. C. — Iran 14, 1976, lk 74) on oletanud, et Martiya näol on tegemist eelamlasega, kes kannab pärsiapärast nime. Behistuni raidkiri (IV §52) nimetab Martiyat siiski selge sõnaga pärslaseks.

¹⁷ Phraortes on Kreeka autorite kasutatud vorm vanapärsia nimest Fravartiš. Sama nime kandis Meedia riigi teine kuningas (valitses u 675–653), kelle kohta käiv info pärineb ainult Herodotosest. Vt I. Medvedskaja. Phraortes. — Encyclopædia Iranica. Originally Published: July 20, 2004. <http://www.iranicaonline.org/articles/phraortes>

¹⁸ Meedia kuningas Kyaxares (625–585) (vanapärsia Uvākštra, akadi Umakištar) hävitas liidus Babüloonia kuninga Nabopolassariga (626–605) Assüüria impeeriumi, alistas 612. aastal selle pealinna Niineve. Selle sündmuse järel omistab Herodotos (*Historia* I. 103. Vt nt Herodotus. *Histories*. Translated by Aubrey de Séincourt. Revised, with an introduction and notes by A. R. Burn. Penguin Books: London, New York, Ringwood, Toronto, Auckland, 1972.) Kyaxaresele Meedia impeeriumi loomise seoses Uartu riigi hävitamisega 7. sajandi lõpus ning muude vallutustega Põhja-Mesopotaamias ning Anatoolias. Impeeriumi piiriks sai Halyse jõgi, kus Kyaxares võitles 28. mail 585. aastal Lüüdia vastu lahingus, mille katkestas päikesevarjutus. Siiski on teadlased viimasel ajal Meedia impeeriumi olemasolus kahelnud (Vt nt Robert Rollinger. *The Median 'Empire', the End of Urartu and Cyrus the Great's Campaign in 547 BC.* — *Ancient West & East*, 2008, Vol. 7, lk 51–65).

- 17–29 Kuningas Dareios ütleb: „Pärsia ja Meedia armee, mis mulle allus, see oli väike. Hiljem saatsin ma oma armee välja. Pärslane nimega Hydarnes,¹⁹ minu vasall,²⁰ tema tegin ma nende pealikuks. Nii laususin ma talle: „Mine (ja) võida seda Meedia armeed, mis end minu omaks ei nimeta!“ Siis marssis see Hydarnes koos armeega minema. Kui ta oli jõudnud Meediasse, (seal on) üks koht, Māru nimeks, Meedias — seal ta võitles lahingus meedlaste vastu. Teda, kes oli meedlaste hulgas pealikuks, teda polnud tol ajal seal. Ahuramazda andis mulle abi. Ahuramazda tahte kohaselt löi minu armee seda ülestõusnud armeed täielikult. (Kui) anāmakakuus²¹ oli möödunud 27 päeva,²² siis võideldi nende lahing. Hiljem, see minu armee — (on) piirkond Meedias, Kampanda nimeks — seal ootas see mind, kuni ma tulin Meediasse.“
- 29–37 Kuningas Dareios ütleb: „(On) üks armeenlane, Dādarši nimeks, minu vasall. Tema saatsin ma Armeeniasse. Nii laususin ma talle: „Mine! Armee, mis (on) mässuline (ja) ei nimeta end minu omaks — löö seda!“ Hiljem marssis Dādarši minema. Kui ta oli jõudnud Armeeniasse, siis mässulised kogunesid (ja) läksid Dādarši vastu, et võidelda lahingus. (On) üks küla Armeenias, Zūzahya nimeks, seal võitlesid nad lahingus. Ahuramazda andis mulle abi. Ahuramazda tahte kohaselt löi minu armee seda ülestõusnud armeed täielikult. (Kui) thūravāharakuus²³ oli möödunud 8 päeva,²⁴ siis võideldi nende lahing.“
- 37–42 Kuningas Dareios ütleb: „Teist korda kogunesid mässulised (ja) läksid Dādarši vastu, et võidelda lahingus. (On) üks kindlus Armeenias, Tigra nimeks, seal võitlesid nad lahingus. Ahuramazda andis mulle abi. Ahuramazda tahte kohaselt löi minu armee seda ülestõusnud

¹⁹ Vanapärsia Vidarna.

²⁰ Vanapärsia keeles *bandaka*, tõlge ‘vasall’ ei anna sõna tähendust päris täpselt edasi, sest Behistuni raidkirjas kasutab Dareios sõna nii alistatud kui ka lojaalsete inimeste, samuti nende kohta, kes aitasid ülestõuse maha suruda. Raidkirja akadikeelses versioonis kasutatakse sõna *qallu*, mille baastähendus seostub orjuse ja sõltuvusega. (Pierre Briant. From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2002, lk 324).

²¹ Detsember/jaanuar.

²² 12. jaanuaril 521.

²³ Aprill/mai.

²⁴ 20. mail 521.

armeed täielikult. (Kui) thūravāharakuus oli möödunud 18 päeva,²⁵ siis võideldi nende lahing.“

- 42–49 Kuningas Dareios ütleb: „Kolmandat korda kogunesid mässulised (ja) läksid Dādarši vastu, et võidelda lahingus. (On) üks kindlus Armeenias, Uyavā nimeks, seal võitlesid nad lahingus. Ahuramazda andis mulle abi. Ahuramazda tahte kohaselt lõi minu armee seda ülestõusnud armeed täielikult. (Kui) thāigracikuus²⁶ oli möödunud 9 päeva,²⁷ siis võideldi nende lahing. Hiljem ootas Dādarši mind natuke Armeenias, kuni ma jõudsin Meediasse.“
- 49–57 Kuningas Dareios ütleb: „(On) üks pärslane, Omises²⁸ nimeks, minu vasall. Tema saatsin ma Armeeniasse. Nii laususin ma talle: „Mine! Armee, mis (on) mässuline (ja) ei nimeta end minu omaks — löö seda!“ Hiljem marssis Omises minema. Kui ta oli jõudnud Armeeniasse, siis mässulised kogunesid (ja) läksid Omise vastu, et võidelda lahingus. (On) üks piirkond Assüürias, Izalā nimeks, seal võitlesid nad lahingus. Ahuramazda andis mulle abi. Ahuramazda tahte kohaselt lõi minu armee seda ülestõusnud armeed täielikult. (Kui) anāmakakuus oli möödunud 15 päeva,²⁹ siis võideldi nende lahing.“
- 57–63 Kuningas Dareios ütleb: „Teist korda kogunesid mässulised (ja) läksid Omise vastu, et võidelda lahingus. (On) üks piirkond Armeenias, Autiyāra nimeks, seal võitlesid nad lahingus. Ahuramazda andis mulle abi. Ahuramazda tahte kohaselt lõi minu armee seda ülestõusnud armeed täielikult. Thūravāharakuu viimasel päeva, siis võideldi nende lahing. Hiljem ootas Omises mind natuke Armeenias, kuni ma jõudsin Meediasse.“
- 64–70 Kuningas Dareios ütleb: „Hiljem ma lahkusin Babülonist ja läksin Meediasse. Kuni ma jõudsin Meediasse, (seal on) üks koht, Kunduru nimeks; Meedias — seal see Phraortes, kes nimetas ennast kuningaks Meedias, tuli armeega minu vastu, et võidelda lahingus. Siis me võitlesime lahingus. Ahuramazda andis mulle abi. Ahuramazda tahte kohaselt lõi

²⁵ 30. mail 521.

²⁶ Mai/juuni.

²⁷ 20. juunil 521.

²⁸ Vanapärsia Vaumisa.

²⁹ 31. detsembril 522.

minu armee seda ülestõusnud armeed täielikult. (Kui) ädukanikuus³⁰ oli möödunud 25 päeva,³¹ siis võitlesime me lahingus.

70–78 Kuningas Dareios ütleb: „Hiljem põgenes see Phraortes koos mõne ratsanikuga. (On) üks piirkond Meedias, Ragā nimeks, sinna ta läks. Siis saatsin ma armee varitsema. Phraortes võeti kinni (ja) toodi mulle. Ma lõikasin ära ta nina, kõrvad ja keele ja torkasin ühe ta silma välja. Teda hoiti minu maja ees ahelais (ja) kõik inimesed said teda näha. Hiljem ajasin ma ta Ekbatanas teibasse. Mehed, kes olid tema lähimad järgijad poosin ma Ekbatana kindluses üles.“

78–91 Kuningas Dareios ütleb: „(Oli) üks mees, sagartlane, nimeks Tritantaechmes.³² Ta hakkas minu vastu mässama. Inimestele lausus ta nii: „Ma olen Sagartias kuningaks, (päriinen) Kyaxarese perekonnast.“ Pärast seda saatsin ma (sinna) Pärsia ja Meedia armee. (Oli) üks meedlane, Takhmaspāda nimeks, minu vasall — tema tegin ma nende pealikuks. Nii laususin ma talle: „Mine! Armee, mis (on) mässuline (ja) ei nimeta end minu omaks – löö seda!“ Siis marssis Takhmaspāda koos armeega minema (ja) ta võitles lahingus Tritantaechmese vastu. Ahuramazda andis mulle abi. Ahuramazda tahte kohaselt löi minu armee seda ülestõusnud armeed ja võttis kinni Tritantaechmese (ja) tõi (ta) mulle. Pärast seda ma lõikasin ära ta nina ja kõrvad ja torkasin ühe ta silma välja. Teda hoiti minu maja ees ahelais (ja) kõik inimesed said teda näha. Hiljem ajasin ma ta Arbelas teibasse.

91–92 Kuningas Dareios ütleb: „Seda olen ma teinud Meedias.“

92–98 Kuningas Dareios ütleb: „Partia ja Hürkaania olid minu vastu üles tõusnud (ja) nimetanud end Phraortese omandiks. Hystaspes (on) minu

³⁰ Märts/aprill.

³¹ 8. mail 521. Nagu on näha selle tekstis esinevate kuupäevade võrdlemisest, ei esita Behistuni raidkiri sündmuse kronoloogilises järjestuses. Ronan Head (Assyria at Bisitun and the Universal Kingship of Darius I of Persia. — Your Praise is Sweet: A Memorial Volume for Jeremy Black from Students, Colleagues and Friends, edited by Heather D. Baker, Eleanor Robson, and Gábor Zólyomi. London: British Institute for the Study of Iraq, 2010, lk 117) on viidanud, et ülestõusude kujutamisel raidkirjas ja bareljeefil esineb lahknevus. Kui bareljeefil kujutatud Dariuse poolt vangistatud kuningad on kujutatud vastavate ülestõusude kronoloogilises järjestuses vasakult paremale, siis tekstis on järjestus regionaalne, s.t maakondade kaupa läänest ida suunal.

³² Vanapärsia Cicantakhma.

isa,³³ ta oli Partias — tema olid inimesed hüljanud, (nad) olid muutunud mässuliseks. Pärast seda marssis Hystaspes minema armeega, mis oli talle ustav. (On) üks koht Partias, Višpauzāti nimeks — seal võitles ta lahingus partlaste vastu. Ahuramazda andis mulle abi. Ahuramazda tahte kohaselt löi minu armee seda ülestõusnud armeed täielikult. (Kui) viyakhnakuus³⁴ oli möödunud 22 päeva,³⁵ siis võideldi nende lahing.

Kommentaariid

- 1–5 Ainaira poeg Nidintu-Bēl oli üks Dareiose vastu mässanutest, kes Behistuni raidkirja I 72–81 järgi nimetas end Nebuchadnezzar III, Uus-Babüloonia dünastia (626–539) viimase kuninga Nabū-naʿīdi (ka Nabonid või ladinapäraselt Nabonidus) (555–539) pojaks. I 90–96 kirjeldab Dareiose armee võitu Nidintu-Bēli väe üle Eufraatil, mille järel ülestõusnute juht põgeneb Babüloni (II tulba algus). Ahuramazda tahtel ja kaasabil järgneb Dareios Nidintu-Bēlile Babüloni ja laseb ta seal hukata.
- 5–8 Dareios I loetleb piirkondi, kus „valekuningad“ end võimule upitasid ning Dareiose vastu mässu tõstsid.
- 8–11 Pärslane Martiya, Cincakhri poeg hõivab siin Eelami kuninga Imani identiteedi ning alustab Eelamis ülestõusu.
- 11–13 Ilmselt hirmus Dareios I karistuse eest vangistavad ja hukkavad eelamlased ise ülestõusnud Martiya.
- 13–17 Meedias kuulutab end valitsejaks Phraortes, kes väidab end kuuluvat Meedia riigi võimsa kuninga Kyaxarese perekonnaliini. Väidetavalt varem Dareiosele allunud garnison läheb üle Phraortese poolele.

³³ Vanapärsia Vištaspā. Dareios I ise tunnistab (Susa raidkirjas tähistusega DSf, §3b), et tema isa Hystaspes ning ka vanaisa Arsames (vanapärsia Aršāma) olid tema kuningaks saades veel elus. See lisab kindlasti kahtlusi Dareiose kuningavõimu legitiimsuse suhtes, sest kuidas võis seaduspärane trooninõudleja saada kuningaks enne oma isa ja vanaisa (vt ka Matthew W. Waters. Darius and the Achaemenid Line. — *Ancient History Bulletin* X, 1996, lk 11).

³⁴ Veebruar/märts.

³⁵ 8. märtsil 521.

- 17–29 Dareios teeb pärslase Hydarnese oma väikese pärslastest ja meedlastest koosneva väeüksuse pealikuks ning saadab ta Phraortese väe vastu lahingusse. Hydarnese juhitud armee võidab küll Meedias toimunud lahingus ülestõusnuid, kuid ei taba Phraortest, kes viibib samal ajal eemal. Hiljem ootab armee Dareiost Meedias, paigas nimega Kampanda.
- 29–37 Dareios saadab Armeenia mässuliste vastu oma vasalli, armeenlase Dādarši, kes Ahuramazda tahtel ja toetusel võidab ülestõusnuid Zūzahya küla juures Armeenias.
- 37–42 Dādarši võidab mässulisi teist korda Tigra kindluse juures Armeenias.
- 42–49 Dādarši võidab mässulisi kolmandat korda Uyavā kindluse juures Armeenias. Siis ootab Dādarši Dareiost Armeenias, kuni Dareios jõuab Meediasse.
- 49–57 Armeenia tundub sel ajal olevat eriti rahutu piirkond, sest taaskord algab ülestõus sealt. Dareios saadab ülestõusnute vastu oma vasalli, pärslase Omisese. Omises võidab mässajaid Izalā piirkonnas Assüürias.
- 57–63 Teist korda lööb Omises mässajaid Armeenias Autiyāra juures. Hiljem ootab Omises Dareiost Armeenias, Dareios jõuab Meediasse.
- 64–70 Dareios lahkub Babülonist ja jõuab Meediasse. Paigas nimega Kunuru purustab Dareiose armee Phraortese väe.
- 70–78 Sarnaselt raidkirja II tulba algusega jääb ka Phraortes lahingus tabamatuks ning põgeneb koos mõne ratsanikuga Ragā piirkonda. Seal ta tabatakse ning tuuakse Dareiose ette. Dareios karistab teda nina, kõrvade, keele ning ühe silma eemaldamisega ning aheldab ta oma maja ette, et inimesed teda näeksid. Seejärel aetakse Phraortes Ekbatanas teibasse ning tema lähimad järgijad puuakse üles. Phraortese avalik näitamine³⁶ ning tema kõndistamise ja hukkamise kirjeldused on tõenäoliselt hirmutamistaktika, eesmärgiga manitseda alamaid kuulekusele. Siin võib

³⁶ Selline oma vaenlaste avalik häbimärgistamine tulevase vastuseisu lämmatamiseks on ilmselt valitsejate üldlevinud praktika maailma ajaloos ning ulatub kindlasti ka kaasaega. Võrrelda võib seda kasvõi Jossif Stalini korraldatud näidisprotsessidega 1930. aastatel, kus avalikult tegeleti „kahjurluse“ jms „väljajuurimisega“; üks üks peamisi motiive võis olla ka üldise hirmuõhkonna loomine, mis pidurdab ülestõusude puhkemist.

näha assüürlaste mõju, sest ka Assüüria kuningate raidkirjad ja bareljeefid jäädvustasid meeleldi vägivaldseid metsikusi, mida nad panid toime oma poliitiliste ja sõjaliste vastaste vastu.³⁷

78–92 Järgmine mässaja on sagartlane Tritantaechmes, kes sarnaselt Phraortesega ütleb end kuuluvat Meedia kuninga Kyaxarese vere-liini. Dareios saadab tema vastu Meedia ja Pärsia armee, mille juhiks määrab oma meedlasest vasalli Takhmaspāda. Korduvad juba palju kordi esinenud vormelid, vahetuvad vaid nimed: Ahuramazda abiga võidab Dareiose vasalli armee mässaja väge, Tritantaechmes võetakse kinni³⁸ ning hukatakse pärast sandistamist ning sandistatu avalikku demonstreerimist.

92–98 Meediast siirdub Dareios Partia ja Hürkaania juurde, kus juba hukatud Phraortes oli leidnud liitlasi, kes pärast Phraortese surma veel mässasid. On tähelepanuväärne, et Partias tegutseb kuninga vasallina Dareiose isa Hystaspes, kes Ahuramazda abil lööb ülestõusnute armeed Višpauzātis Partias.

Kokkuvõte

Artiklis on esitatud Pärsia kuningas Dareios I Behistuni raidkirja II tulba kommenteeritud tõlge ning põgusalt kirjeldatud selle ajaloolist tausta. Raidkirja II tulp jätkab I tulbas alanud impeeriumi osades puhkenud ülestõusude ning neile järgnenud karistusekspeditsioonide ning mässuliste liidrite karistamise kirjeldusi. Sõnastus kordub ning vahetatud on ainult tegevuspaik ning tegelaste nimed. Karistusedki on identsed: ülestõusnute pealike sandistamine ning hilisem teibasseajamine. Ilmselt on sellised kirjeldused lisatud eelkõige propagandistlikel kaalutlustel,

³⁷ Muistse Lähis-Ida ajaloo tõlgendamisel on pikka aega levinud stereotüüp, mis kirjeldab just assüürlasi kui erilisi julmureid ja vägivaldsete. Andreas Fuchs (Waren die Assyrer grausam? — Extreme Formen von Gewalt in Bild und Text des Altertums, Martin Zimmermann. (Toim.) (Münchner Studien zur Alten Welt 5.) München: Herbert Utz Verlag, 2009, lk 65) märgib õigustatult, et tegelikult assüürlaste kaasaegsed neid kuidagi eriliselt ebainimlikuks ei pidanud, seda nt mitte ka Vanas Testamendis. Assüürlaste kui erakordsete julmurite maine tuleneb Fuchsi sõnul sellest, et nad olid oma naabritest edukamad ning jäädvustasid oma (poliitilisi) edusamme ja meetodeid nii sõnas kui pildis kõige värvikamal moel.

³⁸ Siin ilmselt otse lahingus, sest Tritantaechmese põgenemist ei mainita.

et hoiatada tulevasi potentsiaalseid mässajaid ning ülistada Dareiost kui võimast ja legitiimset kuningat, kelle võim on vääramatu ja õiglane. Samas võib tekstist välja lugeda ka seda, et Dareiose valitsemisajal olid elus veel nii tema isa Hystaspes kui ka vanaisa Arsames, mis teeb Dareiose pretensiooni legitiimsele võimule kahtlaseks. Sisult ja vormilt asetub tekst Mesopotaamia kuninglike raidkirjade traditsiooni, mis saab alguse juba varadünastilise ajastu Sumerist (u 2900/2800–2334) ja mille üheks keskseks teemaks on valitseja vastastikused ja usalduslikud suhted panteoni tipujumalaga, kelleks Ahhemeniidide jaoks oli Ahuramazda.